

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته‌ی
زبان‌شناسی همگانی

توصیف و بررسی گویش لری تشان

به کوشش

طاهره طیبی

استاد راهنما:

دکتر مهرزاد منصوری

تیر ماه ۱۳۹۳

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب طاہرہ طیّبی (۹۱۳۱۱۴۸) دانشجوی رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی اظہار می‌کنم کہ این پایان‌نامہ حاصل پژوهش خودم بوده و در مواردی کہ از منابع دیگران استفاده کردم، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظہار می‌کنم کہ تحقیق و موضوع پایان‌نامہ‌ام تکراری نیست و تعهد می‌نمایم کہ بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننمایم و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

به نام خدا

توصیف و بررسی گویش لری تشان

به کوشش
طاهره طیبی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی
لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

زبان‌شناسی همگانی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی کمیته‌ی پایان‌نامه با درجه‌ی **جای**

دکتر مهرزاد منصوری، دانشیار بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی (استاد راهنما).....

دکتر جلال رحیمیان، استاد بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی (استاد مشاور).....

دکتر علی‌رضا خرمایی، استادیار بخش زبان‌های خارجی و زبان‌شناسی (داور متخصص داخلی).....

تیرماه ۱۳۹۳

تقدیم به

همسر

علی دیدار

باشد که قدردان زحمات ایشان باشم

سپاسگزاری

« منت خدای عزوجل را که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت. هر نفسی که فرو می‌رود ممد حیات است و چون برمی‌آید مفرح ذات» [شیخ اجل سعدی شیرازی]

با تجلیل و تشکر از تمامی استادان بزرگوار که در انجام این امر خطیر منت نهاده و الطاف بی‌کرانشان شامل حال اینجانب گردید، از استاد ارجمندم جناب دکتر مهرزاد منصوری که به عنوان استاد راهنما نهایت لطف و بزرگواری را در انجام این پژوهش مبذول داشتند، و مدیون زحمات و راهنمایی‌های ایشان هستم و جناب دکتر جلال رحیمیان استاد گرانقدرم که به عنوان استاد مشاور، در جهت ارائه هر چه بهتر این تحقیق تلاش صمیمانه فرمودند و بنده را مشمول کرامت و لطف خود قرار دادند بی‌نهایت تقدیر و تشکر دارم. همچنین وظیفه‌ی خود می‌دانم از جناب دکتر علی‌رضا خرمایی که در این عرصه‌ی تحصیلی در محضر علم و معرفت ایشان حاضر و مفتخر به شاگردی و کسب علم بوده‌ام بی‌نهایت تقدیر و تشکر می‌نمایم.

از پدر و مادرم که همیشه دستان گرم حمایت‌گیشان در طول سالها تحصیل مشوق من برای رسیدن به هر موفقیتی بوده است به خاطر تمامی زحماتشان تشکر می‌نمایم.

از همسرم، که سالهاست تمامی زحمات زندگی را به دوش کشیده‌اند و پیمودن این مسیر دشوار و سخت جز در سایه مساعدت، مهربانی و فداکاری ایشان میسر نبود تقدیر و تشکر فراوان دارم. در پایان اذعان می‌دارم که بنده هرگز قادر به ادای دین خویش نسبت به این بزرگواران نخواهم بود.

« بنده همان به که ز تقصیر خویش
عذر به درگاه خدای آورم
ورنه سزاوار خداوندیش
کس نتواند که به جای آورد»

چکیده

توصیف و بررسی گویش لری نشان

به کوشش

ظاهره طبیبی

یکی از زمینه‌های پژوهشی بسیار مهم بررسی و تحلیل گویش‌های زبانی است. هدف این تحقیق توصیف و بررسی گویش لری نشان است. طی این تحقیق نخست با استفاده از جفت‌های کمینه، هم‌خوان‌ها و واکه‌های این گویش توصیف و ساخت هجایی آن معرفی می‌گردد. و سپس فرآیندهای آوایی، واحدهای زبرزنجیری معرفی گردیده است. و بعد مقوله‌های دستوری هر کدام به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است. و نهایتاً به ساختار دستوری جملات و انواع آن، ساختمان بند و انواع آن و انواع گروه پرداخته شده است. حاصل توصیف و بررسی این گویش یافته‌های فراوانی بود که در زیر به برخی از بهترین آنها اشاره می‌شود.

۱- به لحاظ آوایی این گویش دارای ۲۴ هم‌خوان و ۷ واکه‌ی ساده و ۳ واکه‌ی مرکب می‌باشد.
۲- به لحاظ ساختار نیز به عنوان نمونه: دستگاه فعل در این گویش تفاوت چشمگیری با دیگرگویش‌های ایرانی دارد، عنصر منفی‌ساز به لحاظ مکانی و آوایی و پیشوند فعلی و غیرفعلی به لحاظ جایگاه و همچنین نشانه‌های جمع و معرفه از این موارد است.

۳- ظاهراً در این گویش تمایزی بین گذشته ساده از گذشته نقلی ساده و همچنین تمایزی بین گذشته نقلی استمراری از گذشته استمراری حداقل در صورت نیست.

۴- به لحاظ نحوی نیز این گویش ویژگی‌های نحوی گویش‌های ایرانی را نشان می‌دهد.

واژگان کلیدی: زبان‌های ایرانی - زبان‌های ایرانی جنوب غربی - زبان لری - گویش نشان

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول

۲	۱-۱- پیشگفتار
۳	۲-۱- اهمیت تحقیق
۴	۳-۱- هدف تحقیق
۴	۴-۱- روش تحقیق
۴	۱-۴-۱- انتخاب گویشوران و نحوه جمع‌آوری پیکره‌ی زبانی
۵	۲-۴-۱- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۵	۱-۵- سوالات تحقیق
۶	۱-۶- معرفی جامعه‌ی زبانی مورد پژوهش
۶	۱-۶-۱- موقعیت و وضعیت جغرافیایی منطقه
۷	۱-۶-۲- دین و مذهب
۷	۱-۶-۳- شغل مردم منطقه
۷	۱-۶-۴- وجه تسمیه‌ی نشان

فصل دوم: پیشینه‌ی تحقیق

۱۰	۱-۲- مقدمه
۱۱	۲-۲- توصیف فرآیندهای آوایی
۱۲	۳-۲- بررسی ساخت‌واژی و نحوی
۱۳	۴-۲- توصیف واژه‌ها
۱۵	۵-۲- توصیف کلی

فصل سوم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱۹	۱-۳- مقدمه
۱۹	۲-۳- ساخت واجی
۲۰	۱-۲-۳- هم‌خوان‌ها (صامت‌ها)
۲۱	(۱) هم‌خوان‌های انسدادی
۲۴	(۲) هم‌خوان‌های سایشی
۲۶	(۳) هم‌خوان‌های انسدادی-سایشی
۲۷	(۴) هم‌خوان‌های لرزشی
۲۷	(۵) هم‌خوان‌های کناری
۲۸	(۶) ناسوده (غلطان)
۲۸	(۷) هم‌خوان‌های خیشومی
۳۰	۲-۲-۳- واکه‌ها(مصوت‌ها)
۳۰	(۱) واکه‌های ساده
۳۳	(۲) واکه‌های مرکب
۳۴	۳-۲-۳- واج‌آرایی
۳۵	(۱) توزیع هم‌خوان‌ها
۴۰	(۲) توزیع واکه‌ها
۴۲	۴-۲-۳- ساخت هجایی
۴۳	(۱) ساخت هجایی CV
۴۴	(۲) ساخت هجایی CVC
۴۶	(۳) ساخت هجایی CVCC
۵۲	۵-۲-۳- ترتیب هجایی
۵۲	(۱) ترتیب هجایی CV
۵۲	(۲) ترتیب هجایی CVC
۵۳	(۳) ترتیب هجایی CVCC
۵۳	۶-۲-۳- واحدهای زبرزنجیری

۵۳ (۱) تکیه
۵۵ (۲) آهنگ
۵۷ (۳) نواخت
۵۷ ۷-۲-۳- فرآیندهای واجی
۵۷ (۱) همگونی
۵۸ (۲) ناهمگونی
۵۹ (۳) برخی از موارد همگونی و ناهمگونی در گویش تشان
۶۳ (۴) حذف
۶۷ (۵) اضافه
۶۹ (۶) قلب
۶۹ ۳-۳- ساخت واژه (صرف)
۷۰ ۳-۳-۱- انواع تکواژها و واژه‌ها
۷۰ (۱) انواع تکواژها
۷۰ (۲) انواع واژه‌ها
۷۱ ۳-۳-۲- اسم
۷۱ (۱) شمار
۷۳ (۲) معرفه و نکره
۷۶ (۳) نشانه‌ی اضافه
۷۶ (۴) نشانه‌ی ندا
۷۷ (۵) نشانه‌ی مالکیت
۷۸ (۶) اسم خاص، اسم عام
۷۹ (۷) اسم ساده، اسم مشتق، اسم مرکب
۷۹ (۸) اتباع
۸۰ (۹) اسم صوت (نام‌آوا)
۸۱ (۱۰) اسم مصغر
۸۱ (۱۱) اسم‌های توزیعی

۸۲ (۱۲) اسم جنسیت
۸۲ (۱۳) اسامی اوقات و زمان‌ها
۸۴ ۳-۳-۳- ضمیر
۸۴ (۱) ضمایر شخصی
۸۵ (۲) ضمایر اشاره
۸۵ (۳) ضمایر مشترک
۸۶ (۴) ضمایر متقابل
۸۷ (۵) ضمایر پرسشی
۸۸ (۶) ضمایر مبهم (نامشخص)
۸۹ ۳-۳-۴- صفت
۸۹ الف) به لحاظ ساختار
۸۹ (۱) صفت‌های ساده و مرکب
۹۰ (۲) صفت‌های جامد و مشتق
۹۰ ب) به لحاظ انواع
۹۰ (۱) صفت بیانی
۹۱ (۲) صفات شمارشی
۹۳ (۳) صفت اشاره
۹۳ (۴) صفت پرسشی
۹۴ (۵) صفت مبهم
۹۴ ۳-۳-۵- قید
۹۴ (۱) اقسام قید از جهت مقوله‌ی دستوری
۹۵ (۲) اقسام قید از جهت ساختار
۹۶ (۳) اقسام قید از جهت مفهوم
۹۹ ۳-۳-۶- شبه‌جمله (اصوات)
۱۰۰ ۳-۳-۷- نقش‌نماها
۱۰۱ (۱) حروف ربط
۱۰۲ (۲) حروف اضافه

۱۰۳	۸-۳-۳- دستگاه فعل
۱۰۳	(۱) مصدر
۱۰۳	(۲) وندهای فعل
۱۰۶	(۳) ستاک فعل
۱۰۶	(۴) زمان فعل
۱۱۱	(۵) فعل التزامی
۱۱۲	(۶) فعل التزامی نقلی
۱۱۳	(۷) فعل امر
۱۱۴	(۸) فعل نهی
۱۱۵	(۹) فعل سببی
۱۱۵	(۱۰) فعل مجهول
۱۱۶	۹-۳-۳- ساختمان فعل
۱۱۷	۱۰-۳-۳- فرآیند واژه‌سازی
۱۱۷	(۱) واژه‌های ساده (بسیط)
۱۱۸	(۲) واژه‌های مشتق
۱۲۰	(۳) واژه‌های مرکب
۱۲۱	۴-۳- نحو
۱۲۱	۱-۴-۳- گروه
۱۲۲	(۱) گروه اسمی و وابسته‌های آن
۱۲۸	(۲) گروه قیدی
۱۲۹	(۳) گروه فعلی
۱۳۰	(۴) گروه حرف اضافه ای
۱۳۰	۲-۴-۳- ساختمان بند
۱۳۰	(۱) عنصرهای ساختمانی بند
۱۳۰	(۲) تعریف عنصرهای ساختمانی بند
۱۳۱	(۳) چند مثال برای نشان دادن عنصرهای ساختمانی بند
۱۳۱	(۴) انواع بند

عنوان	صفحه
..... جمله ۳-۴-۳	۱۳۱
..... جمله‌ی هسته‌ای (۱)	۱۳۱
..... جمله‌ی خوشه‌ای (۲)	۱۳۳
..... جایگاه و ترتیب اجزای جمله (۳)	۱۳۳
..... انواع جمله از نظر نوع فعل (۴)	۱۳۴
..... انواع جمله از نظر بند (۵)	۱۳۵
..... ضرب‌المثل‌ها ۴-۴-۳	۱۳۶
..... شعرها ۵-۴-۳	۱۴۰
..... فهرست موضوعی گویش تشان ۶-۴-۳	۱۴۲

فصل چهارم: خلاصه و نتیجه گیری

..... مقدمه ۱-۴	۱۶۱
..... مشخصه‌های متمایز آوایی گویش لری تشان ۲-۴	۱۶۱
..... مشخصه‌های متمایز صرفی گویش لری تشان ۳-۴	۱۶۴
..... مشخصه‌های متمایز نحوی گویش لری تشان ۴-۴	۱۶۸
..... پیشنهادها ۵-۴	۱۷۱

فهرست منابع و مآخذ

..... منابع فارسی	۱۷۲
..... منابع لاتین	۱۷۷

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۹	جدول (۱) هم‌خوان‌های گویش لری نشان
۲۹	جدول (۲) فهرست هم‌خوان‌های گویش لری نشان
۳۳	جدول (۳) واژه‌های ساده در گویش نشان
۳۵	جدول (۴) وقوع هم‌خوان‌ها در سطح واژه
۳۶	جدول (۵) نمایش وقوع هم‌خوان‌ها در آغاز هجا
۳۷	جدول (۶) نمایش وقوع هم‌خوان‌ها در پایان هجا
۳۸	جدول (۷) نمایش وقوع هم‌خوان‌ها در خوشه‌ی پایانی به عنوان عضو اول خوشه
۳۹	جدول (۸) نمایش وقوع هم‌خوان‌ها در خوشه‌ی پایانی به عنوان عضو دوم خوشه
۴۴	جدول (۹) نمونه‌هایی از ساخت هجایی CV
۴۵	جدول (۱۰) نمونه‌هایی از ساخت هجایی CVC
۴۷	جدول (۱۱) خوشه‌های پایانی انسدادی
۴۸	جدول (۱۲) خوشه‌های پایانی سایشی
۴۹	جدول (۱۳) خوشه‌های انفجاری-سایشی
۵۰	جدول (۱۴) خوشه‌های سایشی-انفجاری
۵۱	جدول (۱۵) نمایش وقوع خوشه‌های پایانی در گویش لری نشان
۷۸	جدول (۱۶) ضمائر متصل در گویش لری نشان
۸۴	جدول (۱۷) ضمائر منفصل در گویش لری نشان
۱۰۴	جدول (۱۸) شناسه‌های فعل در گویش لری نشان

نشانه‌های آوایی

۱- هم‌خوان‌ها

آوانوشت	مثال	معادل فارسی	نشانه‌ی آوایی
/pit/	(پیچ جاده)	پ	/p/
/boq/	(برجسته)	ب	/b/
/toxs/	(مغرور)	ت، ط	/t/
/dot/	(دوخت)	د	/d/
/kal/	(قهوه‌ای)	ک	/k/
/gonder/	(عنکبوت)	گ	/g/
/?ofin/	(آستین)	همزه	/?/
/qæva/	(قبا)	ق	/q/
/sisæn/	(زالزالک)	س، ث، ص	/s/
/zəri/	(صمغ بادام کوهی)	ز، ذ، ض، ظ	/z/
/faš/	(فحش)	ف	/f/
/vaz/	(باز)	و	/v/
/šəvet/	(شوید)	ش	/š/
/žip/	(زیپ)	ژ	/ž/
/ɣuč/	(قوچ)	غ	/ɣ/
/xayæ/	(تخم‌مرغ)	خ	/x/
/čeft/	(دکمه)	چ	/č/
/jilæ/	(چینه‌دان)	ج	/j/
/mæli/	(ولرم)	م	/m/
/nimul/	(لیمو)	ن	/n/
/liš/	(زشت)	ل	/l/
/rišul/	(پرز)	ر	/r/
/hæqæ/	(یقه)	ح، ه	/h/
/yar/	(یاد)	ی	/y/

۲- واکه‌ها

آوانوشت	مثال	معادل فارسی	نشانه‌ی آوایی
/ri/	(صورت یا رو)	ای	/i/
/ʔahen/	(آهن)	اِ، اَ، اِ	/e/
/ʔæmæ/	(خنجر)	اَ، اِ	/æ/
/čæku/	(چاقو)	او	/u/
/tol/	(تپه)	اُ، اِ	/o/
/kar/	(خیره)	ا، آ	/a/
/səmir/	(سمور)	شوا	/ə/
/towli/	(تبخال)	أو	/ow/
/čoy/	(چای)	أی	/oy/
/leyt/	(چراغ‌قوه)	ای	/ey/

فهرست علائم اختصاری

نشانه	دلالت می کند بر
C	هم خوان
V	واکه
/	یا
{ }	احتمال های موجود
∅	علامت تهی
'	علامت تکیه
//	نشانه ی واج نویسی
[]	نشانه ی آوانویسی
→	نتیجه می دهد، تبدیل می شود به
↑	آهنگ خیزان
↑	آهنگ افتان
↘	آهنگ خیزان - افتان
↗	آهنگ افتان - خیزان
*	جملات نادرست
-	مرز بین تکواژ
.	مرز بین هجا
()	عنصر اختیاری، معادل فارسی

فصل اوّل

مقدمه

۱-۱- پیشگفتار

زبان وسیله‌ای برای برقراری ارتباط میان انسان‌هاست. جوامع بشری هر کدام از یک زبان خاص برای برقراری ارتباط با یکدیگر استفاده می‌کنند. زبان حتی از یک منطقه جغرافیایی به منطقه دیگر شامل گوناگونی‌های بی‌شماری می‌شود. از آنجا که زبان‌های جوامع بشری اغلب با یکدیگر متفاوتند، افراد هر جامعه بدون آموزش زبان جامعه دیگر را درک نمی‌کنند.

گوش‌ها اشکال قابل فهم یک زبان هستند، به عبارت دیگر هر زبان مجموعه‌ای از گوش‌هاست. هر گروه از انسان‌ها چه غنی باشد چه فقیر، بدون در نظر گرفتن منطقه یا منشاء نژادی به یک گوش تکلم می‌کند (فرامکین، ۲۰۰۳). تفاوت زبان و گوش در اینجا لازم می‌نماید؛ بهترین ملاک برای تمایز زبان و گوش این است که افراد وقتی با هم صحبت می‌کنند صحبت همدیگر را نفهمند، بنابراین دو تا زبان متفاوتند؛ اما اگر تفاوت‌ها در ساختار باشد یعنی در لهجه نباشد؛ ولی باز زبان یکدیگر را بفهمند گوش می‌گویند.

مهم‌ترین معیارهایی که تاکنون در زبان‌شناسی نوین برای تشخیص گوش از زبان مطرح گردیده، معیار «فهم متقابل» است. بنابر معیار فهم متقابل، اگر میان دو گونه‌ی زبان فهم متقابل وجود داشت، آنها دو گوش به حساب می‌آیند و اگر فهم متقابل وجود نداشت آن دو گونه، دو زبان متفاوت هستند. البته لازم به ذکر است که معیار فهم متقابل، در عین حال ملاک مفیدی برای توصیف گوش‌ها به عنوان زیرمجموعه‌های یک زبان می‌باشد؛ اما نواقص و کاستی‌های خاص خود را دارد (شیری، ۱۳۸۶).

تصور نادرستی که اغلب در میان عوام رواج دارد آن است که گوش را گونه‌ای پست و

نادرست از زبان معیار می‌شمارند، حال آنکه دیدگاه زبان‌شناسی چیزی غیر از این است. از نگاه زبان‌شناسی گویش‌ها نیز هرکدام یک زبان به شمار می‌روند که هیچ یک بر دیگری برتری ندارد. برتری آنها بر یکدیگر تنها به لحاظ بعد اجتماعی است. گویش‌های یک زبان در واقع گونه‌های آن زبان هستند که از لحاظ آوایی، واژگانی و دستوری تفاوت‌هایی با هم دارند (فتحی، ۱۳۸۰).

در ایران لهجه‌ها و گویش‌های فراوانی وجود دارد که بسیاری از این گویش‌ها یا از بین رفته‌اند یا در معرض نابودی هستند. بعضی از گویش‌ها جوهره‌ی ذاتی خود را تا حدی حفظ کرده‌اند. گویش لری نشان از جمله این گویش‌هاست و این فرصت بسیار خوبی است که تا برخی از این گویش‌ها در معرض نابودی قرار نگرفته‌اند مورد بررسی زبان‌شناسانه قرار گیرند.

شهر نشان یکی از شهرهای تابع شهرستان بهبهان در استان خوزستان در جنوب غربی ایران است. گویش مردم این منطقه لری است. این گویش در ساخت فعل، ساخت آوایی، واژگان و نحوه‌ی کاربرد نشانه‌های فعلی تفاوت قابل توجهی با لری خرم‌آباد دارد. این پژوهش به بررسی و توصیف ساخت آوایی، صرفی و نحوی این گویش می‌پردازد و تا آنجا که نگارنده بررسی کرده است تاکنون تحقیق علمی زبان‌شناسی درباره‌ی این گویش صورت نگرفته است.

۱-۲- اهمیت تحقیق

گویش لری نشان تاکنون آنچنان که شایسته است مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته است و از آنجا که زبان در تقابل با زبان‌های دیگر و حتی گویش‌های نزدیکتر، مدام در حال تغییر و دگرگونی است، بسیاری از وجوه خود را یا از دست می‌دهد یا تبدیل به وجوه دیگر می‌کند، این ضرورت احساس می‌شود که صورت نخستین یا نزدیک به نخستین واژه‌ها و ساختار جمله‌ها ثبت شود تا آیندگان بتوانند با آن زبان برخورد دقیق‌تر، سنجیده‌تر و علمی‌تری داشته باشند. همچنین از آنجا که گویش یک منطقه فرهنگ آن منطقه را مشخص می‌کند اگر هویت قومی که گویش حداقل سخنگوی آن است از دست رود هویت ملی که زبان از شاخص‌های آن است از دست خواهد رفت و وقتی که زبانی از بین رود به دنبال آن فرهنگ هم از بین می‌رود، پس